SIMFONIZM JANRI RIVOJI.

Umidjon Nurullaev,
Musiqa madaniyat fakulteti,
Vokal va cholg‘u ijrochiligi II kurs talabasi
Maryam Mirzaeva,
Musiqa madaniyat fakulteti o‘qituvchisi

Annotatsiya: Qadimda Qadimgi Yunoniston va Qadimgi Rimda tez-tez ma’no bilan qarama-qarshi nuqtai nazaridan bilan bog‘langan "qarama -qarshilik" simfoniya. Opera paydo bo‘lganidan beri, 16-asrning oxirida, har doim instrumental epizodlar mavjud edi, keyin esa simfoniyalar 2 ta turga ajratildi. Keyingi yillarda yirik mavzular, falsafiy g‘oyalarni mujassamlantiruvchi janr sifatida qiziqish kuchaydi va O‘zbekistonda dasturli simfonizm ravnaq topib, simfonik albom boyidi.

Kalit so‘zlar: simfoniya, kompozitor, klassik, romantik, diaphony, simfonizm, epizod,

Musiqa insonga go‘zallik bag‘ishlaydi, ruhini tarbiyalashda ham muhim o‘ringa ega hisoblanadi, uning turli xilma-xilligi va janrlariga ko‘ra bir necha turlariga bo‘linishi esa qalbimizni go‘zallikga chorlaydi. Mana shunday janrlardan biri bu simfoniya janri bo‘lib, hayolot olamiga sho‘ng‘itib insonning etini junjikturuvchi orombaxsh hayot kasb etadi.

- Simfoniyalar yaratilishi
- Simfonik kompozitorlar
- O‘zbek simfoniyachilari
- Klassik va romantik simfoniya

Qadimda Qadimgi Yunoniston va Qadimgi Rim - «simfoniya» ohanglari, bir uyg‘unlashtirilgani deb nomlangan harakterli bo‘lgan "diaphony", fitna, ixtilof, yoki tom ma’noda "antiphony" (tez-tez ma’no bilan qarama-qarshi nuqtai nazaridan bilan bog‘langan "qarama -qarshilik". O‘sha paytda "simfoniya"

atamasi sferalar uyg‘unligiga, masalan, Aristotelning "Osmonda" risolasida va ba’zi musiqa asboblariga tegishli edi. Pythagoreans beshinchi va to‘rtinchi simfoniya (consonances) deb ataladi, boshqa barcha undoshlar - dissonanslarga (diafoniyalarga) bo‘linadi. "Simfoniya" atamasining xuddi shu ma’nolari musiqa nazariyasida qadimgi rimliklar tomonidan ishlatilgan, shu jumladan buyuk rim olimi musiqachisi Betsiy o‘rta asr fani "simfoniya"ning qadimiy ma’nosini to‘liq meros qilib oldi. Vaqti-vaqti bilan qo‘llaniladigan musiqa asboblari ro‘yxati ma’lum bo‘lmagan baraban turi bilan to‘ldirilgan Sevilya Isidorining "Etimologiyasida" (VII asr), organist "Psevdo-Muris " risolasida, (XIII asr) va boshqa mahalliy - eski fransuz, eski ingliz, eski german va boshqalar - g‘ildirakli liraning navlari XVI asrda "simfoniya" so‘zi motets va boshqa ruhiy - cherkov yoki paraliturgik musiqa to‘plamlari nomlarida ishlatilgan bo‘lib, u vokal polifoniyasiga tegishli edi. Mashhur musiqa nashriyotchisi Georg Rau [de] "Simfoniyalar yoqimli va qisqa" (Symphoniae iucundae atque adeo breves; (1538) musiqiy nashriyotining 52 ta to‘rt qismli motetlarini o‘z ichiga olgan kolleksiyani misol sifatida ishlatadi. XV-XVI asrlar o‘rtalari XVI –XVII- asrlar oxirida "simfoniya" so‘zi vokal va instrumental kompozitsiyalar nomlarida uchraydi. Masalan, G.Gabrieli "Muqaddas simfoniyalar" (Sacrae symphoniae, 1597 va Symphoniae sacrae, 1615) va Heinrich Schutz (Symphoniae Sacrae, 1629, 1647, 1650), shuningdek, instrumental asarlar sarlavhalarida, masalan, Lodoviko Grossi da Viadananing "Musiqiy simfoniyalari" (Sinfonie musici , 1610) 16-asrda "tushunchalar orasida hech qanday aniq farq bo‘lmagan sonatalar", "simfoniya» va «konsert" Masalan, agar Jovanni Gabriel 16-asr oxirida ovozi hamohanglik chaqirib, asboblar "simfoniya", keyin 17-asr boshlarida Adriano Bankieri va Salomon Rossi bu konsepsiyani ovozsiz cholg‘u asboblarining birgalikda chalinishiga ishlatganlar. Opera paydo bo‘lganidan beri, 16-asrning oxirida, har doim instrumental epizodlar mavjud edi: har bir aktga kirish, ovozli-vizual rasmlar, batafsil raqslar - har qanday epizod "simfoniya" deb nomlangan. Vaqt o‘tishi bilan instrumental epizodlar spektakldan olib tashlandi. Undan keyin esa simfoniyalar 2 ta turga ajratildi: klassik va romantik simfoniya.

Bu davrda bir qator kompozitorlar o‘zining mashhur simfoniyalarini yaratishgan edi. Y. Gaydn, V. Motsart va ayniqsa L. Betxovenlar simfonoyaning klassik namunalarini yaratdi. 19-asr kompozitorlaridan F.Shubert, G. Berlioz, I. Brams, A. Dvorjak, S. Frank, A. Brukner, G.Maler, A. Borodin, P. Chaykovskiy, A. Skryabin va boshqa janr rivojiga muhim hissa qo‘shgan, janrning mavzu va mazmunini boyitgan. 20-asr kompozitorlari ijodida simfoniyalar yangi bosqichga ko‘tarildi. N.Myaskovskiy, D. Miyo, S. Prokofev, Ya. Sibelius, P. Xindemit, D.Shostakovich, I. Stravinskiy, B. Martinu, A, Onegger, A. Shnitkelar simfonik ustalar sifatida tanilgan.

O‘zbekistonda 1930 - yillardan simfonik musiqaning jadal rivojlanishi simfoniyaning paydo bulishiga zamin buldi (G. Mushelning birinchi simfoniyasi, 1938). Keyingi yillarda yirik mavzular, falsafiy g‘oyalarni mujassamlantiruvchi janr sifatida qiziqish kuchaydi (Mushelning 2 va 3 simfoniyalari, M. Shteynbergning 5 simfoniya-rapsodiyasi, M.Ashrafiyning 1va 2 simfoniyalari va boshqalar). 1960 yillarning 2 yarmida O‘zbekistonda dasturli simfonizm ravnaq topib, B.Zeydman, R. Hamroev, B. Gienko va boshqalar ijod qilishdi. 1970-2000 yillarda R. Vildanov (4 ta), Sayfi Jalil (2 ta), T. Qurbonov (10 ta), M. Tojiev (19 ta), Ik. Akbarov (3 ta), M. Mahmudov (3 ta), N. G‘iyosov (12 ta) simfonik albomni boyitishdi.

Janrning keyingi rivojlanishida Vena klassik maktabi katta rol o‘ynadi . Ushbu janrdagi 104 ta asar muallifi Jozef Gaydn "Simfoniya otasi" deb nomlanadi: uning asarida klassik simfoniyaning shakllanishi yakunlandi, uning tuzilishining asosiy xususiyatlari - ichki qarama -qarshiliklar ketma -ketligi o‘rnatildi. Lekin umumiy fikr, qismlar bilan birlashtirilgan. Gaydn va Motsart harakatli mustaqil tematik materiallar sotib, sikl birlik tonalda, shuningdek mavzulardan o‘lchovlarni almashib va belgilar tomonidan yangilanishlar olib borishdi. Gaydnning birinchi dasturiy simfoniyalari paydo bo‘ldi : 6-son (" Ertalab ") 7-son (" Tush ") 8 -son ("Kechki soat "). Yakka cholg‘u asbobi bilan konsert va 45-simfoniya janriga yaqin bo‘lgan shaklda (" Vidolashuv "). Agar Gaydn simfoniyalari tematik

rivojlanishning zukkoligi, so‘z birikmasi va asboblarning o‘ziga xosligi bilan ajralib tursa, Motsart simfoniyaga dramatik keskinlikni olib kelib, undan ham buyuk uslubiy birlikni berdi. Motsartning oxirgi uchta simfoniyasi (39-son , 40 -chi va 41-chi) XVIII- asrda simfonizmning eng yuqori yutug‘i xisoblanadi. Motsart tajribasi Gaydnning keyingi simfoniyalarida o‘z aksini topdi.

Romantik simfoniyalar. Dastlabki romantiklar simfoniyalarida klassiklar orasida paydo bo‘lgan bir harakatdan ikkinchisiga to‘g‘ridan -to‘g‘ri o‘tish tendensiyasi kuchayib ketdi; tematik aloqa bilan ta’minlangan qismlar birin-ketin va ketma-ket ketadigan simfoniyalar paydo bo‘ldi. Ular orasida, F. Mendelssonning "Shotlandiya" simfoniyasida bo‘lgani kabi - kesishgan tematizm Betxovenning to‘qqizinchi simfoniyasida allaqachon mavjud edi. Dastur simfoniyasining shakli romantik asarida yanada rivojlandi : umumlashtirilgan shaklda - masalan, F. Mendelsonning "Shotlandiya" va "Italiya" simfoniyalarida, " Reyn" R. Shuman - nom yoki epigrafda ifodalangan, bastakorning niyatiga ham, musiqani idrok etish jarayonida ham ba’zi musiqadan tashqari birlashmalarga kirgan og‘zaki dastur. Romantizmning xalq madaniyatiga, milliy o‘ziga xos bo‘lgan hamma narsaga bo‘lgan qiziqishi musiqada o‘z aksini topdi: oxirgi simfoniyada hind va afroamerikaliklarga qadar romantika simfoniyalarida xalq qo‘shiqlari va raqslari yangradi (" Yangi dunyodan") Antonin Dvorak.

Insonlarni sehrlovchi bunday janrlarning ko‘pligi har bir eshituvchini yoki kompozitorning yuragidagi dard, kulgu va boshqa barcha ehtiroslarni kichik va nozik san’at bo‘lgan musiqa bilan ifodalash juda ham mushkul. Biz atrofimizdagi musiqalarni tinglab turib, go‘yoki ular bizni hech ham choramiz qolganda-gi najot farishtamiz ekanligini yurak-yuragimizdan his qilishimizni o‘zi bir san’at bo‘lsa kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- *Aleksaeva L. N., Grigoriev V. Yu. XIX-asr chet el musiqasi sahifalari. - M .: Bilim , 1983.- 112 b.*

- *Jitomirskiy D. V. XX asr musiqiy "klassitsizm" tarixi to‘g‘risida // G'arb san’ati. XX asr (maqolalar to‘plami). - M .: Nauka , 1978. - S. 251-291.*
- *Popova T. Simfoniya. - M. - L. , 1951 yil.*
- *Internet manbalari (Wikipedia)*